

СУЧАСНА СИСТЕМА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

*Криволапов Б.М.**

МІСЦЕ МІЖНАРОДНОГО ВАЛЮТНОГО ПРАВА В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ПРАВА

This article is devoted to the role and place of International Monetary law in International law system. Author analyzes different approaches and theories about this field of law, compares International Monetary law with International banking and financial law and indicates distinguished features. Author also proposes its own definition of International Monetary law.

Данная статья посвящена роли и месту Международного валютного права в системе международного права. Автор анализирует разные подходы и теории данной отрасли права, сравнивает Международное валютное право с Международным банковским и финансовым правом и указывает на основные отличия. Автор также предлагает свое собственное определение Международного валютного права.

Дана стаття присвячена ролі та місцю Міжнародного валютного права в системі міжнародного права. Автори аналізує різні підходи та теорії стосовно цієї галузі права, порівнює Міжнародне валютне право з Міжнародним банківським та фінансовим правом та визначає основні відмінності. Автор також пропонує своє власне визначення міжнародного валютного права.

Ключові слова: Міжнародне валютне право, Міжнародне фінансове право, валютні операції, банківські операції.

Чи є місце для міжнародного валютного права в юридичній науці? По різному можна відповісти на це питання. Одні автори вважають, що міжнародне валютне право – це окремий інститут такої галузі як Міжнародне фінансове право (МФП), інші автори наполягають на тому, що це окрема галузь міжнародного публічного права. Деякі науковці відносять цю галузь до міжнародного приватного права, а інші до міжнародного публічного права. Багато теоретиків вважають її частиною Міжнародного банківського права. Тобто різних думок багато, але загальний висновок такий: така галузь права, або такий інститут права існує. Неважливо до якої галузі, або до якого інституту міжнародне валютне право відноситься. Сам факт існування такої галузі права вимагає повного глибокого дослідження.

Метою цієї статті є визначення тих відносин, які можуть складати предмет міжнародного валютного права (далі МВП).

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Перш за все хотілось би назавжди визначитись с визначенням таких категорій як «Міжнародне валютне право» та «Міжнародне фінансове право».

Для початку дамо визначення фінансового права. Згідно визначення Воронової Л.К., фінансове право – це сукупність правових норм, які регулюють відносини в сфері мобілізації, розподілу та використання централізованих та децентралізованих фондів та коштів з метою забезпечення задач та функцій держави [1; 29].

На думку автора, фінансове право регулює відносини, які виникають при використанні бюджетних коштів, при здійсненні кредитно-розрахункових операцій, а також відносини, предметом яких є банківські операції. Предметом фінансового права є також податкові відносини, інвестиційні відносини та відносини, які виникають також при проведеному валютних операцій.

Згідно визначення Шумілова В.М., фінансове право – це частина внутрішнього права, яка регулює суспільні відносини, що складаються в процесі фінансової діяльності держави. Причому автор констатує, що до складу фінансового права входять такі інститути як бюджетне право, банківське право, цінні папери, валютне регулювання і т. п. [2; 40]. По різному можна ставитися до цього визначення, але важливо те, що обидва автора виділяють правове регулювання валютних операцій в окремий інститут права.

Таким чином, валютне право – це підгалузь або окремий інститут фінансового права.

Тепер розглянемо визначення Міжнародного фінансового права та Міжнародного валютного права.

Згідно визначення того ж Шумілова, МФП – це система міжнародних правових норм, які регулюють міжнародні фінансові відносини. Прикладами таких відносин є відносини, що регулюють форми міжнародних розрахунків, надання міжнародних кредитів та позик, умови надання міжнародної фінансової допомоги, боротьба з відмиванням грошей і т. п. [2; 48-49].

Л.Л. Лазебник під міжнародним фінансовим правом розуміє галузь міжнародного права, предметом регулювання якого виступають відносини, що складаються між державами та іншими суб'єктами в процесі їх зовнішньої діяльності, об'єктом яких є гроші або грошові зобов'язання [3; 18]. Автор підкреслює, що цю галузь можна відносити як до міжнародного публічного, так і до міжнародного приватного права [3; 19].

Що ж в такому випадку можна віднести до міжнародного валютного права? В українській юридичній науці довгий час було відсутнє визначення терміну «валютне право». Дуже часто теоретики під тим, що ми називаємо валютним правом, використовували термін «правові засади валютного регулювання», або «правове регулювання валютного контролю». Відомий фахівець з банківського та фінансового права О.А. Костюченко в своїй останній праці взагалі використовує термін «валютні правовідносини», під якими розуміє врегульовані нормами валютного законодавства комплексні суспільні фінансові відносини, які мають владно-майновий характер і виникають з приводу утворення і використання валютних фондів та валютних операцій [4; 27].

Але останнім часом у вітчизняній науці все ж з'явилися публікації щодо валютного права. Так Ж.В. Завальна та М.В. Старинський під валютним правом розуміють самостійну частину системи права, що складається з правових норм, які регулюють відносини, що і відбуваються з приводу валюти або валютних цінностей, та процесу функціонування уповноважених державних органів з приводу валютного регулювання і валютного контролю з метою забезпечення, охорони і захисту прав та інтересів фізичних та юридичних осіб або держави [5; 58]. Це визначення, на погляд автора, є дуже вдалим тому що охоплює всі аспекти валютного регулювання. Але воно більш підходить для визначення внутрішнього валютного права та не враховує специфіку міжнародного регулювання валютних операцій.

Щодо міжнародного валютного права, то тут ситуація значно гірше, тому що у вітчизняній науці взагалі не було досліджень з цього приводу. Останнє фундаментальне дослідження щодо міжнародного валютного права було зроблено Вернером Ебке в 1993 році, яке так і називається «Міжнародне валютне право». Автор цієї монографії розглядає міжнародне валютне право з точки зору міжнародного приватного права. Згідно його концепції міжнародне приватне валютне право є сукупність колізійних норм, які визначають наявність та характер обмежень для поточних валютних операцій та транскордонного руху капіталів, які слід враховувати при застосуванні валютного законодавства. Якщо слідувати за такою логікою, то валютне право – це взагалі підгалузь міжнародного приватного права. До речі, автор далі сам схиляється до існування міжнародного публічного валютного права та міжнародного приватного валютного права. Це дискусійне питання, але важливо те, що Ебке визнає, що міжнародне валютне право – це частина МФП [6; 15]. З цим не можна не погодитись.

Перший висновок, який можна зробити, це те, що Міжнародне валютне право є підгалузь Міжнародного фінансового права.

Повернемося все-таки до визначення міжнародного валютного права. В підручнику відомого ще за радянських часів науковця А.Б. Альтшулера «Міжнародне валютне право» МВП визначено наступним: «Міжнародне валютне право — це сукупність юридичних норм (міжнародно-правових та національних правових), які регулюють специфічний комплекс виникаючих в міжнародному житті відносин між різними за своєю природою суб'єктів (держав, кредитних організацій, банків, інших юридичних та фізичних осіб) предметом яких є валюта та валютні цінності» [7; 32].

Незважаючи на те, що ця книжка ще вийшла в 1984 році, це визначення є найбільш універсальним та прийнятним. Але це визначення є достатньо широким. Якщо чітко виходити з цього визначення, то до міжнародного валютного права можна віднести і міжнародне банківське право, що є не зовсім вірним. Надання кредитів в іноземні валюти також є операцією з валютними цінностями. Теж саме стосується і відкриття валютного рахунку та залучення вкладних коштів в іноземній валюті. А якщо розглядати питання оподаткування? Податки також сплачуються у «валюті та валютних цінностях». Ми вже не беремо до уваги міжнародні інвестиції та угоди щодо купівлі-продажу іноземних цінних паперів в іноземній валюті. Все це свідчить про те, що це визначення потрібно трохи звузити. Яким чином?

В законодавстві багатьох країн існує таке поняття як «валютні операції». Оскільки на сьогоднішній день закріпленого в міжнародних договорах визначення «валютні операції» не існує, то є сенс звернутися до українського законодавства з цього приводу.

В українському законодавстві визначення терміну валютні операції передбачено в ч.2. ст.1 Декрету Кабінету Міністрів України Про систему валютного регулювання і валютного контролю 1993 року. Термін «валютні операції» охоплює:

- операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України;
- операції, пов'язані з використанням валютних цінностей в міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;
- операції, пов'язані з ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей [8].

Це визначення чітко вказує, що є валютні операції: правочини, об'єктом яких є валютні цінності, міжнародні розрахунки та ввіз і вивіз валютних цінностей.

Якщо сформулювати, що МВП є сукупністю міжнародних норм, які регулюють валютні операції, то таким чином можна виділити МВП в окрему галузь міжнародного фінансового права, яка регулює чітко визначені операції.

Другий висновок який можна зробити, це те, що міжнародне валютне право є сукупність міжнародно-правових норм, які регулюють відносини, пов'язані зі здійсненням валютних операцій.

Наступне питання, на якому необхідно зупинитися, це те, чи є МВП галуззю міжнародного публічного або міжнародного приватного права?

Розглянемо декілька прикладів: МВФ, МБРР та ОЕСР надають фінансову допомогу країнам-учасникам вищезазначених організацій. Цілком очевидно, що діяльність головних суб'єктів МВП є предметом регулювання міжнародного публічного права. Інший приклад: дві приватні компанії, які належать до різних правових систем, домовляються про порядок здійснення розрахунків за надані товари та послуги, тобто про порядок здійснення грошових зобов'язань. В більшості країн континентальної системи права ці питання регулюються міжнародним приватним правом. Причому безперечним є той факт, що обидві ситуації регулюються міжнародним валютним правом. Таких прикладів можна наводити багато.

Третій висновок, який можна зробити, це те, що МВП є полісистемною галуззю права, тобто предметом регулювання є як міжнародні публічно-правові відносини, так і міжнародні приватноправові відносини.

Доволі часто складно відрізнити МВП від Міжнародного банківського права (МБП). По-перше, слід зазначити, що МБП, як і МВП, є підгалуззю Міжнародного фінансового права. По-друге, предметом МВП є валютні операції, а предметом МБП є банківські операції. А.А. Вишневський розуміє під банківським правом ЄС ту частину права, яка направлена на регулювання сфери банківських послуг ЄС [9; 12]. Згідно визначення Єрпильової Н.Ю., об'єктом регулювання міжнародного банківського права є специфічна група суспільних відносин, предметом яких є банківська діяльність. А банківська діяльність складається з комплексу банківських операцій [10; 3]. Згідно додатку до Другої директиви Ради від 89/846/ЄЕС від 15 грудня 1989 року, до банківських операцій слід віднести розрахунково-касові операції, депозитні операції, емісію цінних паперів, надання гарантій, факторингові операції, лізингові операції, послуги з надання сейфів і т.п. [11; 42]. Безумовно, деякі інститути регулюються як МБП так і МВП, а іноді й міжнародним приватним правом. Візьмемо в якості приклада міжнародні розрахунки. Якщо ми візьмемо будь-який підручник з міжнародного приватного права, то побачимо там окрему главу «Міжнародні кредитно-розрахункові відносини», де мова йде про порядок здійснення розрахунків за акредитивом, інкасо, чеком, векселем та банківським переказом.

Наступне питання, на яке хотілось би відповісти – чи є необхідність у викладанні такого курсу? Безумовно, необхідність у викладанні такої навчальної дисципліни є. Це обумовлено збільшенням кількості фахівців, які спеціалізуються в галузі МВП і які поглиблено вивчають банківське право.

Ця навчальна дисципліна важлива для тих, хто вивчає міжнародні економічні та фінансові відносини, а також для всіх тих, чия діяльність пов'язана з функціонуванням валютних та фінансових бірж. Слід зазначити, що в багатьох вищих навчальних закладах Російської Федерації така навчальна дисципліна активно викладається.

Що ж повинно входити до навчальної дисципліни МВП? В розглянутій нами вище праці Вернера Ебке, автор зупиняється на уніфікації МВП в рамках МВФ, ОЕСР, ЄС. Автор детально досліджує колізійні питання застосування іноземного валютного права, а також аналізує судову практику

Верховного Суду Німеччини, Англії та США з цих питань. Це дослідження є також цікавим тому, що автор окремо розглядає питання міжнародного публічного валютного права та міжнародного приватного валютного права.

А.Б. Альтшулер в згаданому нами підручнику в основному розглядає діяльність міжнародних фінансових установ.

Автор вважає, що даний курс повинен включати в себе поняття та предмет міжнародного валютного права, джерела міжнародного валютного права, питання функціонування світових валютних систем, суб'єкти валютного права, вивчення валютних угруповань (включаючи Європейську валютну систему), інститут валютних обмежень, правове регулювання конвертованості валют, валютні правочини, колізійні питання валютного права, а також валютні застереження у внутрішньому праві держав. В процесі викладання цієї навчальної дисципліни необхідно також висвітлити правові питання діяльності міжнародних валютних бірж та організацію торгівлі банківськими металами.

Сподіваємось, що попит на такий предмет є. Залишилось тільки запропонувати належний підручник.

Список використаних джерел та літератури

1. Фінансове право: навч. посібник для студентів юрид. вузів та факультетів /Воронова Л.К., Бекерська Д.А. — К.: Ветурі, 1995. — С.29.
2. Шумилов В.М., Международное финансовое право: учебник. М.: Международные отношения, 2005. — С.40.
3. Лазебник Л.Л.Міжнародне фінансове право: Навч.пос. — К: Центр учбової літератури, 2008. — С.18.
4. Костюченко О.А. Правові засади валютного регулювання в Україні: навчальний посібник. — К. : КНТ. 2009. С.27.
5. Завальна Ж.В., Старинській М.В. Валютне право України: Навч.посібник.— 2 –ге вид.,перероб. І допов. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. — С. 58.
6. Эбке В.Международное валютное право: Пер. с нем. — М: Международные отношения, 1997. — С. 15.
7. Альтшулер А.Б. Международное валютное право. М., ИМО, 1984. — С.32
8. Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю». Відомості Верховної Ради (ВВР), 1993, N 17, ст.184
9. Вишне夫斯基 А.А. Банковское право Европейского Союза: Учебное пособие. — М.: «Статут», 2000. С.12.
10. Ерпылева Н.Ю. Международное банковское право: Учебн.пособие. — М.:Издательская группа «Форум» — «Инфра-М», 1998. С.3.
11. Official Journal L 311 , 14/11/1997 P. 0042